

Qaya Əliyev

Hüquqşünas

**NORMATİV XARAKTERLİ AKTLAR
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
CİNAYƏT-PROSESSUAL HÜQUQUNUN
MƏNBƏYİ KİMİ**

Normativ xarakterli akt termini həm ümumi hüquq nəzəriyyəsi, həm də milli qanunvericilik üçün yeni anlayışdır. Ümumiyyətlə, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 1.0.3-cü maddəsində hüquqi aktların bir növü kimi normativ xarakterli aktlara verilən leqal definisiyaya əsaslanaraq deyə bilərik ki, cinayət-prosessual hüququn mənbəyini təşkil edən normativ xarakterli aktlar aşağıdakı spesifik xüsusiyyətlərə malikdir:

1. «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununda nəzərdə tutulan dövlət və ya yerli özünüidarə orqanı tərəfindən qəbul edilir.
2. Məhdud subyektlər dairəsi üçün nəzərdə tutulur.
3. Özündə məcburi davranış qaydalarını əks etdirir.
4. Dəfərlə tətbiq olunmaq üçün nəzərdə tutulur.
5. Qanunvericilikdə müəyyən edilmiş formaya malik olur.
6. Rəsmi, dövlət sənədidir.

«Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 4-cü maddəsində normativ xarakterli aktlar və onların hüquqi qüvvəsi məsələsi tənzimlənmişdir. Həmin maddəyə əsasən Azərbaycan Respublikasının normativ xarakterli aktları aşağıdakılardır:

1. AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərinə və IV hissəsinə əsasən qəbul edilmiş AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları;
2. AR Mərkəzi Seçki Komissiyasının qərarları, təlimatları və izahları;
3. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının qərarları;
4. Məhkəmə-Hüquq Şurasının qərarları;
5. Milli Televiziya və Radio Şurasının qərarları;
6. Yerli özünüidarə orqanlarının qərarları;
7. Yerli icra hakimiyyəti orqanlarının qərarları.

Həmin qanunun 4.2-ci maddəsində normativ xarakterli aktları normativ-hüquqi aktlardan fərqləndirən başlıca cəhətlərdən biri göstərilmişdir. Belə ki, həmin maddəyə əsasən normativ xarakterli aktlar onların icra olunmamasına görə məsuliyyət müəyyən edə bilməz. Normativ xarakterli aktlar müvafiq normativ-hüquqi akt əsasında qəbul edilməlidir və onun müvafiq normasına istinad etməlidir. **(1)**

Ümumilikdə, normativ xarakterli aktlar Azərbaycan Respublikasının normativ-hüquqi aktları ilə ziddiyyət təşkil edə bilməz və onlara uyğun olmalıdır.

«Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun hüquqi aktların növləri kimi normativ-hüquqi aktlara, normativ xarakterli aktlara və qeyri-normativ hüquqi aktlara verdiyi leqal anlayışdan belə başa düşmək olar ki, normativ xarakterli aktlar, hüquqi aktlar massivində

normativ-hüquqi aktlar ilə qeyri-normativ hüquqi aktların kəsişməsində yerləşir və bu iki tip aktlar arasında aralıq yerdə dayanaraq hər iki tip aktların bir sıra xüsusiyyətlərini özündə ehtiva edir. Təbii ki, yuxarıda sadalanan normativ xarakterli aktlar arasında AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərinə və IV hissəsinə əsasən qəbul edilmiş AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları və Məhkəmə-Hüquq Şurasının qərarları cinayət-prosessual hüququn mənbəyini təşkil edən əsas normativ xarakterli akt növləri kimi diqqət mərkəzində olmalıdır. Elmi-nəzəri dövriyyədə «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun hüquqi aktlar barədə təqdim etdiyi klassifikasiyaya münasibət birmənalı deyil. Belə ki, İ.M.Cəfərov hesab edir ki, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun müddəalarında AR Milli Məclisinin bütün qərarlarının qeyri-normativ hüquqi akt kimi səciyyələndirilməsi doğru deyil. O, fikirlərini aşağıdakı arqumentlərlə əsaslandırır:

1. AR Milli Məclisi AR Konstitusiyasının 95-ci maddəsinin I hissəsinin 6-cı bəndinə uyğun olaraq, amnistiyanın verilməsi haqqında qərar qəbul etmək səlahiyyətinə malikdir. Amnistiya aktı törətdikləri cinayət əməllərinə görə müəyyən kateqoriya şəxslərin cinayət məsuliyyətindən azad olunmasını və ya onların cəzalarının yüngülləşdirilməsini nəzərdə tutan hüquqi aktdır. 2. Qeyri-normativ hüquqi aktlar hüquq normalarının tətbiqi aktı olub, fərdi xarakter daşıyır. Lakin amnistiya aktı fərdi qaydada müəyyən edilmiş konkret şəxs barəsində deyil, yəni əfv etmə tipli akt olmayıb, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, müəyyən kateqoriya şəxslər barəsində tətbiq edilir və bu məqsədlə hüquq normaları müəyyən edir. Şübhəsiz ki, o, uzunmüddətli qüvvədə olması və dəfələrlə tətbiq edilməsi ilə səciyyələnir. Eyni fikirləri məsələn, fəvqəladə vəziyyət tətbiq edilməsi haqqında AR Prezidentinin fərmanları barədə də söyləmək olar. Lakin buna baxmayaraq, fərmanlar qanunvericilik sisteminə göstərilməklə normativ-hüquqi akt hesab edilmişdir. **(2, səh.687)**

Sadalanan arqumentləri rəhbər tutaraq İ.M.Cəfərov hesab edir ki, amnistiya aktları normativ-hüquqi akt qismində qanunvericilik sisteminə daxil edilməli idi. Fikrimizcə, İ.M.Cəfərovun tezi və əsaslandığı arqumentlərlə qismən razılaşmaq olar. Belə ki, doğrudan da amnistiya aktları ilə bağlı yuxarıda göstərilən xarakterik xüsusiyyətlər və müvafiq arqumentlər bu tipli aktların qeyri-normativ hüquqi akt kimi səciyyələndirilməsini birmənalı şəkildə istisna edir. Lakin məsələ burasındadır ki, amnistiya aktları «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununda normativ-hüquqi aktlar üçün müəyyən edilmiş kriteriyalara da cavab vermir. Belə olan halda, amnistiya aktlarının normativ xarakterli akt qismində xarakterizə edilməsi, fikrimizcə, daha məqsədəuyğun olardı. Bununla yanaşı qeyd etməliyik ki, hüquq ədəbiyyatında normativ xarakterli aktların hüququn mənbəyi qismində çıxış etməsi və ya qanunvericilik sisteminin tərkib hissəsi kimi qiymətləndirilməsi ilə bağlı mövqelər də birmənalı deyil. Elmi-nəzəri dövriyyədə normativ xarakterli aktların qanunvericiliyin tərkib hissəsi qismində çıxış etməsinə skeptik yanaşan müəlliflərlə yanaşı, bu istiqamətdə daha radikal mövqedə dayanaraq bu tipli hüquqi aktları ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikası qanunvericilik sisteminin tərkib hissəsi hesab etməyən müəlliflər də mövcuddur. İ.S.Qılıçov və İ.A.Məmmədovun həmmüəllifi olduqları «Hüququn mənbələri» vəsaitində göstərilir ki, normativ xarakterli aktlar normativ-hüquqi aktlar kimi ümumməcburilik xüsusiyyətinə malik olsalar da, AR Konstitusiyasının və «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun müvafiq müddəalarının mənasına görə onlar hüquq normaları müəyyən etmir. Belə ki, qanunvericiliyə görə, hüquq normaları Azərbaycan Respublikasının normativ-hüquqi aktlarında müəyyən olunur. Belə olan halda, qanunverici birbaşa göstərməsə də, o nəticəyə gəlmək olar ki, normativ xarakterli aktlar norma xarakterli qaydalar müəyyən edir. **(3, səh.209)** İ.M.Cəfərov isə ümumiyyətlə, qeyd edir ki, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemi yalnız normativ-hüquqi aktlardan ibarətdir. O, hesab edir ki, normativ xarakterli aktlar və qeyri-normativ xarakterli aktlar qanunvericilik sisteminə aid edilə bilməz. **(2, səh.686)**

Təbii ki, yuxarıda sadalanan pozitivist və normativist mövqelərdən fərqli olaraq, hüquq ədəbiyyatında normativ xarakterli aktların hüququn mənbəyi və qanunvericilik sisteminin tərkib hissəsi qismində qiymətləndirilməsinə loyallıq yanaşan mövqelər də mövcuddur. Belə ki, M.Ə.Cəfərquliyev normativ xarakterli aktların bir növü olan AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarını cinayət-prosessual hüququn mənbələrindən biri kimi xarakterizə edir.

O, qeyd edir ki, cinayət-prosessual hüququn mənbələri arasında AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları xüsusi yer tutur. Çünki, AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinə əsasən AR Konstitusiyaya Məhkəməsi müvafiq sorğu əsasında qanunların, AR Prezidentinin fərman və sərəncamlarının, AR Milli Məclisinin qərarlarının, AR Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarının, Mərkəzi İcra hakimiyyəti orqanlarının normativ-hüquqi aktlarının AR Konstitusiyasına, digər normativ-hüquqi aktların AR qanunlarına uyğunluğu məsələlərinə, qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri arasında səlahiyyət bölgüsü ilə bağlı mübahisələrə baxmaqla onları həll edir. AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarı ölkə ərazisində məcburi qüvvəyə malikdir. **(4, səh.33-34)**

Bundan başqa, elmi-nəzəri dövriyyədə AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının hüququn mənbəyi qismində qiymətləndirilməsinə rəvac verən digər mövqelər də mövcuddur. Belə ki, F.T.Nağıyev bu tipli aktları pozitiv hüququn mənbələrinin bir növü kimi səciyyələndirərək və Konstitusiyaya nəzarətinin normativ-hüquqi aktları adlandıraraq göstərir ki, belə aktlara AFR, İtaliya, Rusiya Federasiyası Konstitusiyaya Məhkəmələrinin, İspaniya, Polşa Konstitusiyaya Tribunallarının, ABŞ, Yaponiya, Hindistan Ali məhkəmələrinin, Fransa Konstitusiyaya Şurasının qərarları, əgər normativ-hüquqi xarakterlidirlərsə və qanunların konstitusiyaya uyğunluğu, konstitusiyanın şərhə barədə normaları ehtiva edərsə, aiddir. Eyni zamanda müəllif göstərir ki, bəzi ölkələrdə belə aktların normativliyi mübahisəlidir. **(5, səh.10-11)** AR Konstitusiyasının və «Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» qanunun müddəalarını nəzərə alaraq deyə bilərik ki, AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları, müəllifin konstitusiyaya nəzarətinin aktlarının normativ-hüquqi akt qismində səciyyələndirilməsi üçün təklif etdiyi kriteriyalara tam cavab verir

V.Y.Çirkin hüququn mənbələri sırasında konstitusiyaya nəzarəti orqanlarının (konstitusiyaya məhkəmələrinin, konstitusiyaya şuralarının və s.) aktlarını da xüsusilə qeyd edir. O, bu tipli aktların hüququn mənbəyi olmasını onunla əsaslandırır ki, bu orqanlar konstitusiyanın rəsmi təfsirini verir, bu və ya digər qanunun konstitusiyaya uyğun olub-olmadığını müəyyən edir. **(6, səh.22)**

Fikrimizcə, normativ xarakterli aktların xarakteri barədə bütün bu fikir ayrılıqları «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununda bu məsələyə birmənalı hüquqi münasibətin olmaması ilə bağlıdır.

Doğrudur, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 1.0.2-ci maddəsində göstərilir ki, qanunvericilik aktları – Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemini təşkil edən normativ-hüquqi aktlardır. Lakin bununla belə, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 78.5-ci maddəsinə əsasən Hüquqi Aktların Dövlət Reyestrinə daxil edilməsi məqsədi ilə təqdim edilən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ-hüquqi aktlarına və normativ xarakterli aktlara müvafiq hüquqi ekspertizanın rəyi əlavə olunur. Halbuki, həmin qanunun müddəalarına əsasən qeyri-normativ hüquqi aktlar üçün Hüquqi Aktların Dövlət Reyestrinə daxil edilməsi zamanı belə bir tələb irəli sürülməmişdir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 78.5-ci maddəsinə əsasən Hüquqi Aktların Dövlət Reyestrinə daxil edilməsi məqsədi ilə təqdim edilən müvafiq normativ xarakterli aktlara hüquqi ekspertizanın rəyinin əlavə edilməsi tələbi müəyyən olunsada, həmin qanunda normativ-hüquqi aktlardan fərqli olaraq normativ xarakterli aktların hüquqi ekspertizasının qaydaları və prosedurası barədə ümumiyyətlə, heç bir norma öz əksini tapmamışdır.

Digər tərəfdən fikrimizcə, AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının bir sıra xarakterik xüsusiyyətləri normativ xarakterli aktların bir növü kimi onları nəinki qanunvericilik sistemindən və ya cinayət-prosessual hüququn mənbələri sırasından kənara qoymağa imkan vermir, hətta bu qərarların «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununda normativ xarakterli akt kimi yox, məhz normativ-hüquqi akt qismində göstərilməsini tələb edir. Doğrudur, AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 4.1.1-ci maddəsinə əsasən normativ xarakterli akt kimi xarakterizə edilmişdir. Fikrimizcə, həmin konstitusiyaya qanununda AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının normativ xarakterli akt kimi səciyyələndirilməsi bu konstitusiyaya qanunu ilə AR Konstitusiyası arasında AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin müəyyən etdiyi qaydalar kontekstində bir sıra ziddiyyətlər yaradır.

Təqdim etdiyimiz aşağıdakı arqumentlər AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarının müvafiq qanunvericilik aktında normativ xarakterli akt kimi yox, məhz normativ-hüquqi akt kimi xarakterizə edilməsini tələb edir:

1. AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin X hissəsinə əsasən qanunlar və digər aktlar, yaxud onların ayrı-ayrı müddəaları, Azərbaycan Respublikasının hökumətlərarası müqavilələri AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarında müəyyən edilmiş müddətdə qüvvədən düşür, Azərbaycan Respublikasının dövlətlərarası müqavilələri isə qüvvəyə minmir. **(7, səh.50)** Ümumi hüquq nəzəriyyəsinə mənsubdur ki, müəyyən bir ictimai münasibəti tənzim edən hüquq normasının qəbul olunması həmin ictimai münasibətlərin tənzim olunması sahəsində yeni bir qayda yaratdığı kimi, bu normanın qüvvədən salınması barədə qərar da, öz növbəsində, həmin ictimai münasibətlərin tənzim olunması sahəsində yeni bir davranış qaydası, yeni bir norma yaratmış olur. Eyni zamanda, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 1.0.13-cü maddəsində də göstərilir ki, **normayaratma fəaliyyəti** – normativ-hüquqi aktların hazırlanması, ekspertizası, qəbul olunması, onlarda dəyişikliklər edilməsi, onların şərh edilməsi, qüvvəsinin dayandırılması və ya ləğv edilməsi üzrə fəaliyyətdir. **(1)** Bu maddəyə məntiqi-qrammatik təfsir versək aydın olar ki, qanunverici, normativ-hüquqi aktların ləğv edilməsi üzrə fəaliyyəti «və ya» bağlayıcısı ilə ayıraraq normayaratma fəaliyyətinin xüsusi növü kimi vurğulamışdır. Başqa sözlə, digər normayaratma orqanı tərəfindən özündə hüquq norması əks etdirən normativ-hüquqi aktın qəbul edilməsi normayaratma prosesidirsə, AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin müvafiq qərarı əsasında həmin normativ-hüquqi aktın qüvvəsinin dayandırılması və ya ləğv edilməsi də «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 1.0.13-cü maddəsinin kontekstində, özlüyündə normayaratma fəaliyyətidir. Başqa sözlə, müəyyən bir ictimai münasibəti tənzim edən qanun və digər akt, yaxud onların ayrı-ayrı müddəaları qanunverici orqan tərəfindən qəbul edildikdən sonra həmin ictimai münasibətlər sahəsində yeni davranış qaydaları müəyyən etdiyi kimi, bu qanun və digər aktlar yaxud onların ayrı-ayrı müddəaları AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarında müəyyən edilmiş müddətdə qüvvədən düşdükdən sonra da həmin ictimai münasibətlərin tənzim olunması sahəsində mövcud davranış qaydalarının ləğv edilməsi və ya əvvəlki davranış qaydalarının restavrasiyası formatında yeni davranış qaydaları meydana gəlmiş olur.

2. «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 4.3-cü maddəsinə əsasən normativ xarakterli aktlar müvafiq normativ-hüquqi akt əsasında qəbul edilməlidir və onun müvafiq normasına istinad etməlidir. **(1)** Başqa sözlə, həmin konstitusiyaya qanunun müddələrinin ümumi kontekstindən aydın olar ki, qanunvericilik sisteminin iyerarxiyasında normativ-hüquqi aktlar normativ xarakterli aktlardan hüquqi qüvvə etibarilə yüksəkdə dayanır. «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 89.0.3-cü maddəsinə əsasən, normativ-hüquqi akt (onun struktur elementi) AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-3-cü və 6-cı, 7-ci bəndlərində nəzərdə tutulmuş hallarla əlaqədar AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarı ilə qüvvədən düşmüş hesab edildikdə hüquqi qüvvəsini itirir. **(1)** Məsələn, AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin 10 oktyabr 2011-ci il tarixli qərarı ilə AR CPM-in 158.4-cü maddəsi 2012-ci il martın 1-dən qüvvədən düşmüşdür. **(8)** Belə olan halda, həmin qanunda normativ xarakterli akt qismində səciyyələndirilən AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları əsasında normativ-hüquqi aktların qüvvədən salınması, başqa sözlə, normativ xarakterli akt əsasında ondan qanunvericilik sistemində və qanunvericilik iyerarxiyasında hüquqi qüvvə etibarilə yüksək rəqədə dayanan normativ-hüquqi aktların qüvvədən salınması hüquqi cəhətdən qeyri-müəyyəndir. Qeyri-normativ hüquqi aktlar əsasında normativ xarakterli aktların və ya normativ-hüquqi aktların qüvvədən salınması imkanı nə dərəcədə hüquqi məntiqə sığmazsa, normativ xarakterli aktlar əsasında normativ-hüquqi aktların da hüquqi qüvvədən salınması bir o qədər anlaşılmazdır. «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 4.4-cü maddəsində göstərilmiş formula əsasında qanunverici bu problemdən çıxış yolu tapmağa çalışsa da, həmin maddədə göstərilmiş formula özlüyündə AR Konstitusiyasının 154-cü maddəsinə ziddir. Belə ki, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 4.4-cü maddəsinə əsasən «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 4.1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan normativ xarakterli aktlar (AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərinə və IV hissəsinə əsasən qəbul edilmiş AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları) istisna olmaqla, digər normativ xarakterli aktlar AR-in normativ-hüquqi aktları ilə ziddiyyət təşkil edə bilməz.

Başqa sözlə, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun 4.4-cü maddəsi AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları ilə Azərbaycan Respublikasının normativ-hüquqi aktları arasında ziddiyyətin mövcud olması imkanını müəyyən edir və belə ziddiyyətə «tolerant» yanaşır. Həmin konstitusiya qanununun 2-ci maddəsinin 3-cü bəndində referendumla qəbul edilmiş aktlar normativ-hüquqi aktların bir növü kimi göstərilmişdir. AR Konstitusiyasının 154-cü maddəsinə əsasən AR Konstitusiya Məhkəməsi referendumla qəbul olunmuş AR Konstitusiyasının mətnində dəyişikliklərə dair qərar qəbul edə bilməz. Eyni zamanda, AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin ümumi kontekstindən də aydın olur ki, AR Konstitusiya Məhkəməsi yalnız qanunvericilik iyerarxiyasında hüquqi qüvvə etibarilə AR Konstitusiyası və referendumla qəbul olunmuş normativ-hüquqi aktlardan aşağıda dayanan normativ-hüquqi aktların hüquqi müqəddəratını həll edə bilər və dolayısı ilə AR Konstitusiyasını və referendumla qəbul olunmuş normativ-hüquqi aktları mübahisələndirə bilməz. Lakin buna baxmayaraq, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun 4.4-cü maddəsi AR Konstitusiyasının müvafiq müddələrinin tələblərinə zidd olaraq AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarına bütövlükdə Azərbaycan Respublikasının normativ-hüquqi aktları ilə ziddiyyət təşkil etmək və onları mübahisələndirmək imkanı yaradır.

3. AR CPM-in 10.3-cü maddəsinə əsasən AR Konstitusiyasının və digər qanunlarının təfsiri cinayət prosesi iştirakçılarında o halda məcburidir ki, bu təfsir AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarında verilmiş olsun. **(9, səh.14)** Maddənin mətninin inversiyası ondan ibarətdir ki, AR Konstitusiya Məhkəməsinin AR Konstitusiyasının və digər qanunlarının təfsiri ilə bağlı qərarları cinayət prosesi iştirakçılarında məcburidir. Həmin məcəllənin 7.0.18-ci maddəsinə əsasən cinayət prosesinin iştirakçıları — təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror, habelə zərərçəkmiş şəxs, xüsusi ittihamçı, mülki iddiaçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, onların qanuni nümayəndələri, müdafiəçi, mülki cavabdeh, onun qanuni nümayəndəsi və ya nümayəndəsidir. **(9, səh.8)** Beləliklə, AR Konstitusiya Məhkəməsinin AR Konstitusiyasının və digər qanunlarının təfsiri ilə bağlı qərarları təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror, habelə zərər çəkmiş şəxs, xüsusi ittihamçı, mülki iddiaçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, onların qanuni nümayəndələri, müdafiəçi, mülki cavabdeh, onun qanuni nümayəndəsi və ya nümayəndəsi üçün məcburidir. Normativ-hüquqi aktların «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun 1.0.1-ci maddəsində göstərilmiş əlamətləri ilə, normativ-xarakterli aktların həmin qanunun 1.0.3-cü maddəsində qeyd olunmuş xüsusiyyətlərini müqayisə etdikdə aydın olur ki, bu iki tip hüquqi akt növü arasındakı sərhədləri onların şəxslərə görə qüvvəsinin əhatə dairəsi müəyyən edir. «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun qeyd olunan iki definitiv normasının müqayisəli sistemə təfsiri onu deməyə əsas verir ki, normativ-hüquqi aktları normativ-xarakterli aktlardan fərqləndirən əsas və demək olar ki, yeganə əlamət normativ-xarakterli aktların məhdud subyektlər dairəsi üçün məcburi davranış qaydalarını əks etdirməsi fonunda normativ-hüquqi aktların hamı üçün məcburi davranış qaydalarını əks etdirməsi və qeyri-müəyyən subyektlər dairəsi üçün nəzərdə tutulmasıdır. Bu iki hüquqi akt tipinin yerdə qalan digər əlamətləri (dəfələrlə tətbiq olunmaq üçün nəzərdə tutulması, müəyyən formaya malik olması, rəsmi sənəd olması və s.), demək olar ki, eynidir. Beləliklə, AR CPM-in yuxarıda qeyd olunmuş 10.3-cü maddəsi, AR Konstitusiya Məhkəməsinin AR Konstitusiyasının və digər qanunlarının təfsiri ilə bağlı qərarlarının cinayət prosesi iştirakçıları üçün məcburi xarakter daşmasını təsbit etməklə, həmin qərarlara normativ-hüquqi aktları normativ-xarakterli aktlardan fərqləndirən əsas spesifik xassəni, yəni hamı üçün məcburi davranış qaydalarını əks etdirmək və qeyri-müəyyən subyektlər dairəsi üçün nəzərdə tutulmaq keyfiyyətlərini qazandırmış olur ki, bu xassələr də həmin qərarları mahiyyət etibarilə, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununda təqdim olunmuş hüquqi aktların təsnifat sistemindəki normativ-xarakterli aktlar rəqibindən çıxararaq, normativ-hüquqi aktlar kateqoriyasına münqər etmiş olur. Başqa sözlə desək, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun 4.1-ci maddəsi AR Konstitusiya Məhkəməsinin müvafiq qərarlarını normativ-xarakterli akt kimi səciyyələndirsə də, AR CPM-in 10.3-cü maddəsi həmin qərarlara ümumməcburi xarakter verməklə, onları cinayət prosesinin iştirakçıları üçün normativ-hüquqi akta transformasiya edir.

Təbii ki, bu transformasiya AR CPM-in 10.3-cü maddəsi ilə «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 1.0.3-cü və 4.1.1-ci maddələrinin rəqabəti hesabına baş vermişdir. Başqa sözlə, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 1.0.3-cü və 4.1.1-ci maddələri AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin interpretasiya aktlarını məhdud subyektlər dairəsi üçün məcburi davranış qaydaları müəyyən edən rəsmi sənəd kimi xarakterizə etsə də, AR CPM-in 10.3-cü maddəsi isə həmin konstitusiyaya qanununun sadalanan müddəalarına zidd olaraq, Konstitusiyaya Məhkəməsinin həmin aktlarını hamı üçün məcburi davranış qaydalarını əks etdirən və qeyri-müəyyən subyektlər dairəsi üçün nəzərdə tutulmuş, cinayət prosesinin bütün iştirakçıları üçün ümumməcburi xarakter daşıyan rəsmi sənəd kimi səciyyələndirmişdir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, AR CPM-in 10.3-cü maddəsinin AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin interpretasiya aktlarına normativ-hüquqi akt xarakteri verməsinə baxmayaraq, həmin maddənin mətni normayaratma texnikası baxımından və məzmun etibarilə natamamdır. Belə ki, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiyaya qanununun 4.1.1, 12.3, 89.0.3 və 90.1-ci maddələrinin məzmunu kontekstində AR Konstitusiyaya Məhkəməsi qərarlarını məzmununa və funksional təyinatına görə aşağıdakı qaydada klassifikasiya etmək olar:

1. AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərinə əsasən qəbul edilmiş AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları (normativ hüquqi aktın və ya onun struktur elementinin qüvvədən düşmüş hesab edilməsi);
2. AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsinə əsasən qəbul edilmiş AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları (normativ-hüquqi aktın və ya onun ayrı-ayrı normalarının rəsmi şərh). Fikrimizcə, AR CPM-in 10.3-cü maddəsinin AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin yuxarıda göstərilən təsnifatda qeyd olunmuş 1-ci kateqoriya qərarlarını (AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin normativ hüquqi aktın və ya onun struktur elementinin qüvvədən düşmüş hesab edilməsi üzrə qərarları) yox, məhz həmin təsnifatda göstərilən 2-ci kateqoriya qərarlarını (AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin normativ-hüquqi aktın və ya onun ayrı-ayrı normalarının rəsmi şərh üzrə qərarları) cinayət prosesi iştirakçıları üçün məcburi elan etməsi həm ümumnəzəri, həm məntiqi, həm normaqrafik, həm də praktiki baxımdan izah olunmaz və anlaşılmazdır. Çünki, AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin normativ-hüquqi aktın və ya onun struktur elementinin qüvvədən düşmüş hesab edilməsi üzrə qərarları, AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin normativ-hüquqi aktın və ya onun ayrı-ayrı normalarının rəsmi şərh üzrə qərarları ilə müqayisədə daha bariz şəkildə məcburi xarakterə malikdir. Həm də AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin yuxarıda qeyd olunan I tip qərarları II tip qərarlarla müqayisədə öz predmetinə (normativ-hüquqi akta və ya onun ayrı-ayrı normalarına, yaxud struktur elementlərinə) daha çox müdaxilə edir. Bundan başqa, AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin yuxarıda qeyd olunan I tip qərarlarının (AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin normativ hüquqi aktın və ya onun struktur elementinin qüvvədən düşmüş hesab edilməsi üzrə qərarları) AR CPM-in 10.3-cü maddəsində məcburiliyi etiraf olunmasa da, həmin Məcəllənin LIII fəslinin (Hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat) 455.0.1, 455.0.3 və ələxüsus 456.2 və 458-ci maddələrinin müddəaları mahiyyət etibarilə, bu tip qərarlara ümumməcburi səciyyə verir. AR CPM-in sadalanan maddələrinin AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin normativ-hüquqi aktın və ya onun struktur elementinin qüvvədən düşmüş hesab edilməsi üzrə qərarlarını, məhkəmə aktlarına hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat çərçivəsində yenidən baxılması əsaslarından biri kimi müəyyən etməsi, AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin həmin qərarlarının cinayət prosesi iştirakçıları üçün bilvasitə məcburi xarakter daşmasının bariz prosessual təzahürüdür. Hətta qeyd etmək olar ki, AR CPM-in yuxarıda qeyd olunan maddələri hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat institutuna münasibətdə AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin normativ-hüquqi aktın və ya onun struktur elementinin qüvvədən düşmüş hesab edilməsi üzrə qərarlarını AIHM-in Azərbaycan Respublikasının tərəf olduğu işlər üzrə qəti qərarları ilə məcburilik etalonu üzrə eyni rəqə qaldırır. Bildiyimiz kimi, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 46-cı maddəsinin (Qərarların məcburi qüvvəsi və icrası) 1-ci bəndinə əsasən Razılığa gələn Yüksək Tərəflər, Məhkəmənin onların tərəf olduqları işlər üzrə qəti qərarını icra etmək öhdəliyini öz üzərilərinə götürürlər. **(10)** Belə olan halda, AR CPM-in LIII fəslinin (Hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat) müddəaları mahiyyət etibarilə, insan hüquq və azadlıqlarının pozulması ilə bağlı beynəlxalq (AIHM) və yerli (AR Konstitusiyaya Məhkəməsi) məhkəmə qərarlarının cinayət ədalət mühakiməsinin milli çərçivədə həyata keçirildiyi 3 instansiyalı məhkəmə sisteminin mexanizmasına «idxal» proseduru xarakteri daşıyır. Başqa sözlə desək, AR CPM-in LIII fəslində artıq qəti və məcburi xarakter daşıyan qərarların Ali Məhkəmə vasitəsilə 3 instansiyalı milli məhkəmə sistemi çərçivəsində həyata keçirilmiş cinayət ədalət mühakiməsinə «idxal» edilərək tətbiq olunması prosesindən söhbət gedir. Bu mülahizə bir daha onu göstərir ki, AR CPM-in LIII fəslində qanunverici AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin normativ-hüquqi aktın və ya onun struktur elementinin qüvvədən düşmüş hesab edilməsi üzrə qərarlarını, qəti və məcburi xarakter daşıyan AIHM-in müvafiq qərarları ilə bir sıraya qoyaraq, AR Konstitusiyaya Məhkəməsinin həmin qərarlarına analoji icbari xarakter vermiş olur.

4. Qeyd etdiyimiz kimi, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun müvafiq definitiv normalalarının müqayisəli sistematik təfsiri onu deməyə əsas verir ki, normativ-hüquqi aktları normativ xarakterli aktlardan fərqləndirən əsas və demək olar ki, yeganə həlledici əlamət normativ xarakterli aktların məhdud subyektlər dairəsi üçün, normativ-hüquqi aktların isə hamı üçün məcburi davranış qaydalarını əks etdirməsi və normativ-hüquqi aktların qeyri-müəyyən subyektlər dairəsi üçün nəzərdə tutulmasıdır. Məsələn burasındadır ki, AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə əsasən AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı Azərbaycan Respublikası ərazisində məcburi qüvvəyə malikdir. **(7,52)** Beləliklə, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanunu AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarını normativ xarakterli akt kimi səciyyələndirsə də, AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsi isə AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarına, mahiyyət etibarilə, normativ-hüquqi aktlara xas olan başlıca spesifik keyfiyyəti – ümumməcburilik əlamətini qazandırır. Başqa sözlə desək, «Normativ hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarını normativ xarakterli akt kimi xarakterizə etməsinə baxmayaraq, AR CPM-in 10.3-cü maddəsində AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsinə əsasən qəbul edilmiş AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları (normativ-hüquqi aktın və ya onun ayrı-ayrı normalalarının rəsmi şərh), AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsində isə AR Konstitusiyasının bu tipli qərarları (təfsiri aktlar) ilə yanaşı, həmçinin AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərinə əsasən qəbul edilmiş AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları (normativ-hüquqi aktın və ya onun struktur elementinin qüvvədən düşmüş hesab edilməsi) da daxil olmaqla AR Konstitusiya Məhkəməsinin bütün qərarları normativ-hüquqi akt kimi xarakterizə edilir. Müqayisə üçün qeyd edək ki, AR Konstitusiyasının 150-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən bələdiyyələrin (yerli özünüidarə orqanlarının) qəbul etdiyi aktların icrasının yalnız onun ərazisində yaşayan vətəndaşlar və onun ərazisində yerləşən hüquqi şəxslər üçün məcburi olması qeyd olunsada, bundan fərqli olaraq, həmin Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin IX hissəsinə əsasən AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarının AR ərazisində məcburi qüvvəyə malik olması göstərilmişdir. Lakin bununla belə, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun 4-cü maddəsində AR Konstitusiyasının qeyd olunan müddəaları və sadalanan iki hüquqi akt tipi arasında hüquqi aktın məkana və şəxslərə görə hüquqi qüvvəsinin diapazonu meyarı üzrə fərq nəzərə alınmamış, həm AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları, həm də yerli özünüidarə orqanlarının qərarları normativ xarakterli akt kimi səciyyələndirilmişdir.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununda normativ xarakterli akt qismində səciyyələndirilməsi məqsədəuyğun deyil. Lakin bunu fakt kimi qəbul edərək AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının hüquqi xarakteristikasını AR Ali Məhkəməsinin Plenumunun qərarlarının hüquqi xarakteristikası ilə müqayisə etsək, fikrimizcə, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanunu da, AR Ali Məhkəməsinin Plenumunun qərarları da onunla oxşar xüsusiyyətlərə malik olan AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları kimi, ən azından normativ xarakterli akt qismində səciyyələndirilməlidir. Belə ki, «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun 1.0.3-cü maddəsinə əsasən normativ xarakterli akt «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununda nəzərdə tutulan dövlət və ya yerli özünüidarə orqanı tərəfindən qəbul edilmiş, məhdud subyektlər dairəsi üçün məcburi davranış qaydalarını əks etdirən və dəfələrlə tətbiq olunmaq üçün nəzərdə tutulmuş müəyyən formalı rəsmi sənəddir. Göründüyü kimi, AR Ali Məhkəməsinin Plenumunun qərarları da normativ xarakterli aktlar üçün həmin definitiv normada müəyyən edilmiş kriteriyalara təxminən cavab verir. Hətta AR CPM-in LIII fəslinin (Hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat) 456 və 459-cu maddələrinin müddəalarına diqqət yetirdikdə aydın olur ki, qanunverici hüquq və azadlıqların pozulması ilə bağlı yeni hallar üzrə icraat institutunun məqsədləri üçün Ali Məhkəmənin Plenumunun qərarlarına müəyyən kateqoriyalı beynəlxalq hüquqi aktların (AİHM-in Azərbaycan Respublikasının tərəf olduğu işlər üzrə müvafiq qərarlarının) milli hüquq sistemində transformasiya üsulu kimi yanaşmışdır.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 4-cü bəndinə əsasən AR Konstitusiya Məhkəməsinin həll etdiyi məsələlərdən biri də AR Ali Məhkəməsinin qərarlarının qanunda nəzərdə tutulmuş hallarda AR Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğudur.

Fikrimizcə, AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 4-cü bəndi məzmun və qanunvericilik texnikası baxımından natamamdır. Bir halda ki, AR Ali Məhkəməsinin qərarları «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununda nə normativ-hüquqi aktlar, nə də normativ xarakterli aktlar kimi səciyyələndirilməmişdir, o zaman bu qərarlar bütün fərdi aktlar kimi, təkcə AR Konstitusiyasının və qanunlarının tələblərinə yox, eyni zamanda AR Prezidentinin fərmanlarına, Nazirlər Kabinetinin qərarlarına, habelə mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ-hüquqi aktlarına və s. adekvat olmalıdır. Lakin hüquq ədəbiyyatında da Ali Məhkəmənin qərarlarının normativlik xarakterinə və hüququn mənbəyi kimi səciyyələndirilməsinə münasibət birmənalı deyil. Belə ki, S.S.Alekseyev göstərir ki, məhkəmə təcrübəsi hüququn mükəmməl mənbəyi ola bilməz. Belə ki, o hüququn realizəsinin obyektivləşdirilmiş praktikasını təmsil edərək ilkin normalar müəyyən etməli, ümumi normativ göstərişlərə əlavə və düzəlişlər aparmalıdır. Onun funksiyası və rolu konkret olaraq xidməti, yardımçı və fakültativ xarakter daşıyır-hüququn tətbiqi çərçivəsində həmin şəraiti nəzərə almaqla təfsir prosesində hüquq normalarını konkretləşdirməkdən ibarətdir. **(11, səh.88)** Doğrudur, XX əsrin əvvəllərinə qədər Rusiya hüquq nəzəriyyəsində qanunun məhkəmə təcrübəsinin yaratdığı normalarla tamamlanması qəbul edilsə də, bu fikir heç də birmənalı qarşılanmamışdır. **(12, səh.470)** Digər bir rus alimi Y.N.Trubetskoyun mülahizələrinin xülasəsi ondan ibarətdir ki, məhkəmə müstəqil hüquq normaları yarada bilməz, konkret hüquqi işlərin həlli zamanı o, oxşar hadisələri tənzimləyən qanuna müraciət etməli və yaxud qüvvədə olan qanunvericiliyin məqsəd və prinsiplərini rəhbər tutmalıdır. **(13, səh.131-134)**

V.V.Lazarev isə Ali Məhkəmənin aktlarının normativ-hüquqi akt kimi qiymətləndirilməsinin konkret meyarlarını təqdim edir. O, qeyd edir ki, normativ məzmunlu aktları, qarışıq normativ-konkret məzmunlu aktlardan, nəhayət, konkret-fərdi müddəaları olan aktlardan, yaxud fərdi-hüquqi aktlardan fərqləndirmək mümkündür. Bu istiqamətdə V.V.Lazarev Ali Məhkəmə aktlarının yuxarıda sadalanan növlərini fərqləndirmək üçün iki indikator təklif edir:

1. Hüquqyaratma ayrı-ayrı qanun layihələrinin, yaxud digər qərarların qəbulu prosedurası çərçivəsi ilə məhdudlaşmır. Hüquqyaratma həm də əvvəl qəbul edilmiş normativ aktlara dəyişikliklərin daxil edilməsi və öncə qəbul edilmiş aktların ləğvi ilə bağlı dövlət orqanlarının fəaliyyətini də əhatə edir.
2. Normativ-hüquqi akt-dövlət orqanının və ya digər səlahiyyətli orqanın müəyyən edilmiş qayda əsasında qəbul etdiyi, məzmunu hüquq normalarının yaradılmasına, dəyişməsinə, yaxud ləğvinə yönəldilmiş göstərişlərdən ibarət olan sənəddir. **(14, səh.182)** Fikrimizcə, AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları V.V.Lazarevin müəyyən etdiyi kriteriyalara cavab verir.

Fikrimizcə, əslinə qalsa, AR qanunvericiliyinin də AR Ali Məhkəməsinin qərarlarının hüquqi xarakteristikasına münasibəti birmənalı deyil. Belə ki, «Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında» Konstitusiya qanununun 5-ci maddəsində AR Konstitusiyasının X fəslinin və «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun müddəalarının tələblərinə zidd olaraq, lakin ümumi hüquq nəzəriyyəsi və hüquqi məntiq baxımından haqlı olaraq, AR Ali Məhkəməsinin qərarlarının, o cümlədən AR Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarının normativ xarakter daşması qeyd olunur. Doğrudur, qanunun 5-ci maddəsində istifadə edilən «*normativ qərar*» termininin nə «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanununun 1-ci maddəsinin definitiv normalarında, nə də digər qanunvericilik aktlarında leqal anlayışı verilməmişdir. Lakin bununla belə, linqvistik anlamda bu anlayış ehtiva etdiyi aktın xarakter etibarilə normativ səciyyə daşdığını ifadə edir. Belə ki, qanunun 5-ci maddəsində göstərilir ki, hər kəs onun hüquqlarını və azadlıqlarını pozan və AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-6-cı və 8-ci bəndlərində nəzərdə tutulan qanunvericilik, icra və **məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının normativ qərarlarından** (kurs. müəllifindir-Q.Ə) və bələdiyyələrin normativ aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə pozulmuş hüquq və azadlıqlarına dair şikayət verə bilər. **(15, səh.372)** Məlum olduğu kimi, həmin maddədə qeyd olunan «Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-6-cı və 8-ci bəndlərində nəzərdə tutulan qanunvericilik, icra və **məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının normativ qərarları**» ifadəsi qanunverici tərəfindən AR Ali Məhkəməsinin qərarlarının normativ səciyyə daşdığının dolayısı ilə etirafıdır. Belə ki, həmin maddədə normativ qərar kimi xarakterizə edilmiş AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-6-cı və 8-ci bəndlərində nəzərdə tutulan aktlardan biri də, elə məhz AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 4-cü bəndində göstərilmiş AR Ali Məhkəməsinin qərarlarıdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. «Normativ-hüquqi aktlar haqqında» Konstitusiya qanunu. «Azərbaycan» qəzeti 17.02.2011, № 37;
2. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının şərhı / İ. M. Cəfərov; elmi red. E. M. Əfəndiyev. - Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2010. - 724 s.;
3. Hüququn mənbələri: dərs vəsaiti / İ. S. Qılıçov, İ. A. Məmmədov; elmi red. Z. A. Əsgərov. - Bakı: Araz, 2006. - 306 s.;
4. Cəfərquliyev M.Ə. Azərbaycan Respublikasının Cinayət prosesi: Ali məktəblərin hüquq fakültələri üçün dərslik / Rəyçilər. C.H.Mövsumov və b.- B.: Qanun, 2008.- 768 s.;
5. F.Nağıyev. Konstitusiya hüququ: mühazirə mətnləri /elmi red. Z.A.Əsgərov.- Bakı: Qanun, 2009.-238 s.;
6. V.Y.Çirkin. Xarici ölkələrin konstitusiya hüququ / Tərc.ed.: Ə.H.Hüseynov; Məsul red.: S.Ə.Vəliyev, B.C.Kərimov.- Bakı: Digesta, 2000.- 724 s.;
7. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Qanun-2009;
8. AR Konstitusiya Məhkəməsinin 10 oktyabr 2011-ci il tarixli qərarı «Respublika» qəzeti, 4 oktyabr 2002-ci il, № 221;
9. AR CPM. «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı. Bakı, 2007;
10. Council of Europe, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, 4 November 1950, ETS 5, available at: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf [accessed 12 May 2014];
11. Алексеев С.С. Общая теория права. Том 2. – М.: Юридическая литература, 1982. – 360 с.;
12. Общая теория права / Шершеневич Г.Ф. - М.: Изд. Бр. Башмаковых, 1911. - 698 с.;
13. Трубецкой Е.Н. Лекции по энциклопедии права. – М.: 1909 г. - 224 с. // Allpravo.Ru – 2005.;
14. Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi. Dərslik (V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə) Bakı, 2007.-491 s.;
- Hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşlarının insan hüquqlarına dair məlumat kitabı, Bakı-2009, - 564 səh.

